

BİLİNMEZE DOĞRU SÜRÜKLENİŞ: DOĞU AKDENİZ'DEKİ DURUM NEDEN ALEVLENİYOR?

ANALİZ

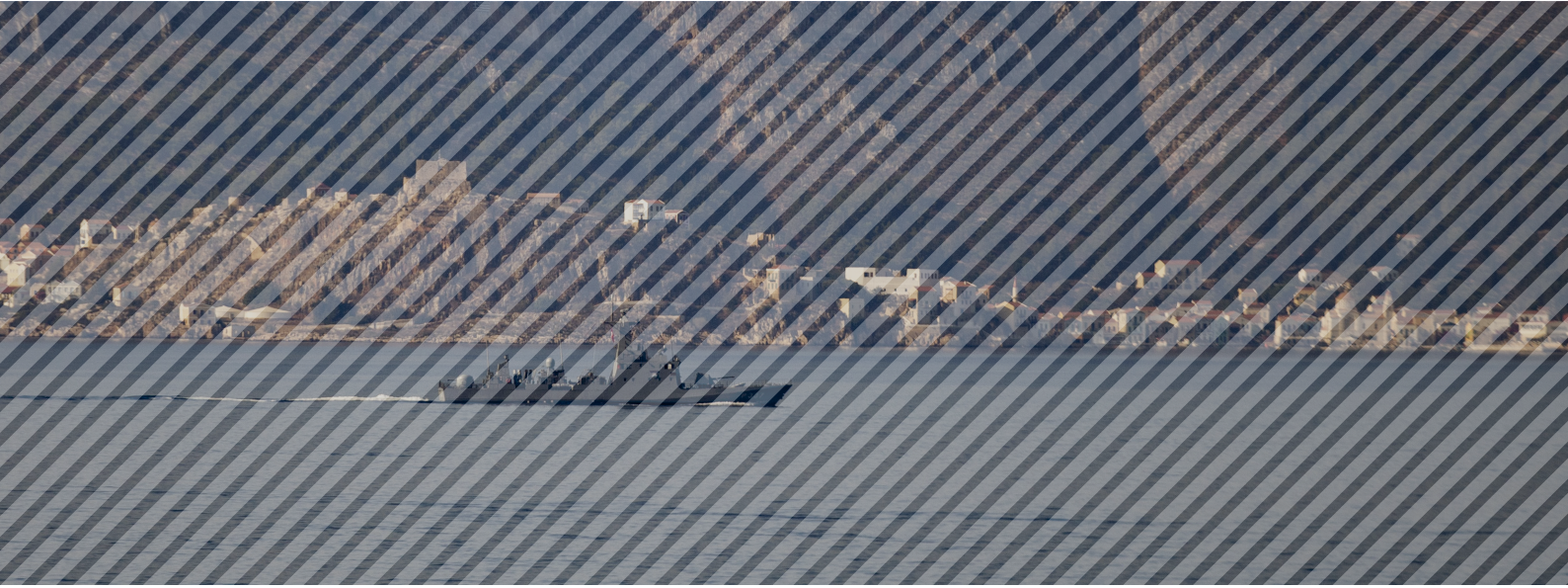
KHALED FOUAD

06 EKİM 2020

الشرف
للأبحاث الاستراتيجية

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

(Bu metin İngilizce orijinalinden çevrilmiştir.)

İÇİNDEKİLER

ÖZET	4
GİRİŞ	4
DOĞALGAZ KEŞİFLERİ DOĞU AKDENİZ'DE OYUNUN KURALLARINI NASIL DEĞİŞTİRDİ?	5
DENİZ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI KONUSUNDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR	13
YENİ İTTİFAK VE İŞ BİRLİĞİ HARİTALARI	16
BÜYÜK GÜÇLERİN DOĞU AKDENİZ'DEKİ ÇIKARLARI	22
SONUÇ	24
REFERANSLAR	25
YAZAR HAKKINDA	28
AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA	28

Özet: Son yıllarda Doğu Akdeniz’de keşfedilen büyük doğalgaz rezervleri, zaten bir hayli gergin olan bölgeye yeni bir boyut kazandırmakla birlikte, burayı jeopolitik koşullar açısından Arap Körfezi ve Güney Çin Denizi gibi petrol ve doğalgaz bakımından zengin diğer stratejik bölgelerle benzer bir konuma taşıdı. Doğu Akdeniz’deki ana aktörler, deniz yatağında bulunan bol miktardaki doğalgazdan pay almak için yarışırken aynı zamanda gelecek vaat eden bu bölgede jeopolitik önem ve nüfuz elde etmeye çalışıyorlar. Bunun sonucunda, bölge ülkeleri arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmazlıklarının artması, Doğu Akdeniz’de değişen ittifak ve ihtilaflara yansdı. Bu çalışma; örtüşen ve kesişen çıkarlar, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusundaki ihtilaflar ve büyük güçlerin bölgeye bakışının ayrıntılı incelenmesi üzerinden bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin geleceğini değerlendiriyor. Son olarak çalışma, kronik anlaşmazlıklara ciddi çözümler getirilmezse, Doğu Akdeniz’deki doğalgaz kaynaklarının iş birliğinden çok gerilim ve rekabete yol açma ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucuna varıyor.

Giriş

Doğu Akdeniz bölgesi, uzunca bir süredir türlü çatışma ve krizlere ev sahipliği yapıyor. Bunların başında, Arap ülkeleriyle İsrail arasındaki kronik ihtilaf ile bir tarafta Yunanistan ve Kıbrıs’ın diğer tarafta Türkiye’nin olduğu süregiden bir çatışma geliyor. Son yıllarda Doğu Akdeniz’de keşfedilen büyük doğalgaz rezervleri, zaten bir hayli yüksek olan bölgedeki gerginliğe yeni bir boyut kazandırmakla birlikte, burayı jeopolitik koşullar açısından Arap Körfezi ve Güney Çin Denizi gibi petrol ve doğalgaz bakımından zengin diğer stratejik bölgelerle benzer bir konuma taşıdı.¹

Mısır, İsrail ve Kıbrıs Doğu Akdeniz bölgesindeki en büyük doğalgaz keşiflerini yaptı. Bu ülkeler yalnızca doğalgaz konusunda kendi kendine yeter hale gelmek için değil, aynı zamanda küresel doğalgaz pazarlarına, özellikle de Avrupa pazarına ihracat yapmak için de çaba harcıyor. Benzer şekilde, Türkiye ve Yunanistan da Doğu Akdeniz’de doğalgaz bulma hırslarının yanında Avrupa pazarına ulaşmaya çalışıyor. Ancak stratejik ve ekonomik kazanımlar elde etmek için bunu toprakları üzerinden geçecek boru hatlarının yardımıyla doğalgaz taşımacılığı ile yapmak istiyorlar.

Bu makale Doğu Akdeniz’in jeopolitik açıdan bir sıcak noktaya nasıl dönüştüğünü ve keşfedilen büyük miktardaki doğalgazın bölgenin tarihsel ihtilaflarını canlandırıp bölgedeki ittifak ve ihtilaf haritasını değiştirmede nasıl önemli bir etmeni temsil ettiğini değerlendiriyor. Makale, tüm ihtilafların etrafında yoğunlaştığı deniz alanlarının sınırlandırılması konusunun nasıl esas sorun halini aldığını gösteriyor.

Makale, Doğu Akdeniz'deki ana aktörleri ve bu aktörlerin çıkarlarını, münhasır ekonomik bölgeler (MEB) üzerinde yaşanan ihtilafları, bölgeye yansıyan ittifaklar haritasını ve büyük güçlerin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını ortaya koymaya çalışacak

Bu makale, Doğu Akdeniz'deki ana aktörleri ve bu aktörlerin çıkarlarını, münhasır ekonomik bölgeler (MEB) üzerinde yaşanan ihtilafları, bölgeye yansıyan ittifaklar haritasını ve büyük güçlerin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını ortaya koymaya çalışacak. Makale, kronik anlaşmazlıklara ciddi çözümler getirilmezse, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz keşiflerinin bölgedeki gerilimi tırmandırabileceğini savunuyor.

Doğalgaz keşifleri Doğu Akdeniz'de oyunun kurallarını nasıl değiştirdi?

Akdeniz'in, Doğu Akdeniz olarak bilinen doğu kesimi üç kıtanın (Avrupa, Afrika ve Asya) kesiştiği özel konumuyla öne çıkıyor ve Ortadoğu'nun da büyük bir kısmını kapsıyor. Doğu Akdeniz'i 11 büyük ülke çevreliyor: Kıbrıs, Mısır, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Lübnan, Libya, Suriye, Filistin ve Türkiye. 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında Mackinder, Spykman ve Mahan tarafından ortaya konan jeopolitik modellerin kahir ekseriyetinde "Doğu Akdeniz'i büyük öneme sahip, orada fermente olan siyasi gelişmelerin küresel bir etki yaratabileceği bir bölge olarak tanımlanıyor."²

Doğu Akdeniz bölgesi büyük doğalgaz rezervlerine sahip: US Geological Survey (USGS) Doğu Akdeniz'de bulunan Levant Havzası içerisinde ortalama 3,45 trilyon metreküp çıkarılabilir doğalgaz ve ortalama 1,7 milyar varil çıkarılabilir petrol olduğunu tahmin ediyor.³ Gelinen noktada, Doğu Akdeniz bölgesinde olduğu düşünülen büyük doğalgaz rezervleri bölgeyi doğalgaz rezervleri bakımından dünyanın en zengin bölgeleri listesine eklemiş durumda.

Doğu Akdeniz bölgesi son birkaç yılda devasa doğalgaz keşifleri nedeniyle büyük bir jeopolitik önem de kazandı. Bu gelişme, 21. yüzyıldaki en önemli düşük karbon salınımlı doğal kaynaklardan biri olan doğalgaz üzerinde yaşanan küresel rekabet ve doğalgaz talebinin 2030'a gelindiğinde %50 artacağı beklentileri arasında yaşandı.⁴

Doğu Akdeniz'deki doğalgazın rezervinin, coğrafi konumu ve büyüklüğü; mevcut gazın çıkarılma yöntemi, teknoloji ve işleme tesislerinin maliyeti, alternatif taşıma hatları, bölgesel ve küresel pazarlardaki arz ve talep ile doğalgaz ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) fiyatları gibi bir dizi karmaşık değişkeni var. Tüm bu değişkenler bölgesel siyasi dinamikleri ve bölge devletlerinin dış politikalarını da doğrudan etkiliyor. Mevcut durumda Doğu Akdeniz'de beş ana aktör bulunuyor: Mısır, Türkiye, Yunanistan, İsrail ve Kıbrıs. Bu makale bu aktörlere ve onların doğalgaz keşifleri, doğalgaz altyapıları, arama faaliyetleri, gelecek yatırımları ve çıkarlarına odaklanacaktır.

Mısır: Bölgesel Bir Doğalgaz Merkezi Olma Rüyası

21. yüzyılın ilk on yılı Mısır'daki doğalgaz üretimi açısından Mısır'ın dış pazarlara gaz ihraç etmesini sağlayan büyük bir atılıma tanık oldu. Mısır'ın bu dönemde yaptığı en önemli doğalgaz anlaşmalarından biri İsrail ile 2005 yılında yapılan ve Mısır'da çeşitli tartışmalara neden olan anlaşmaydı. Mısırlılar doğalgaz fiyatlarının İsrail'in aldığı diğer uluslararası fiyatlardan ve Mısırlı şirketlerin o dönemde ödediğinden daha düşük olmasına itiraz ediyorlardı.⁵ Zaman içerisinde Mısır sadece İsrail'e doğalgaz ihraç etmekle kalmayıp Ürdün ve Lübnan için de ana doğalgaz kaynağı haline geldi.

Ancak Mısır'ın doğalgaz üretimindeki patlaması uzun sürmedi; günlük üretimin yaklaşık 172 milyon metreküpe ulaştığı 2009'da en yüksek üretim oranlarına ulaştıktan sonra 2009 ile 2015 yılları arasında üretimin %27 oranında azalarak 2015 yılına gelindiğinde bu oranın günlük 125 milyon metreküpe kadar indiği kademeli bir düşüş yaşandı.⁶ Aynı zamanda Mısır'ın hızla büyüyen nüfusu nedeniyle doğalgaz tüketimi de yüksek seviyelere ulaştı. Bu bağlamda doğalgaz tüketimi 2015'te günlük 130 milyon metreküpe dayandı.⁷ Bunun sonucunda Mısır doğalgaz ihracatını durdurarak artan iç talebi karşılamak için gaz ithal etmeye başladı. Öyle ki, 2016 başlarında Mısır'ın günlük doğalgaz ithalatı 31 milyon metreküpe ulaşmıştı.⁸

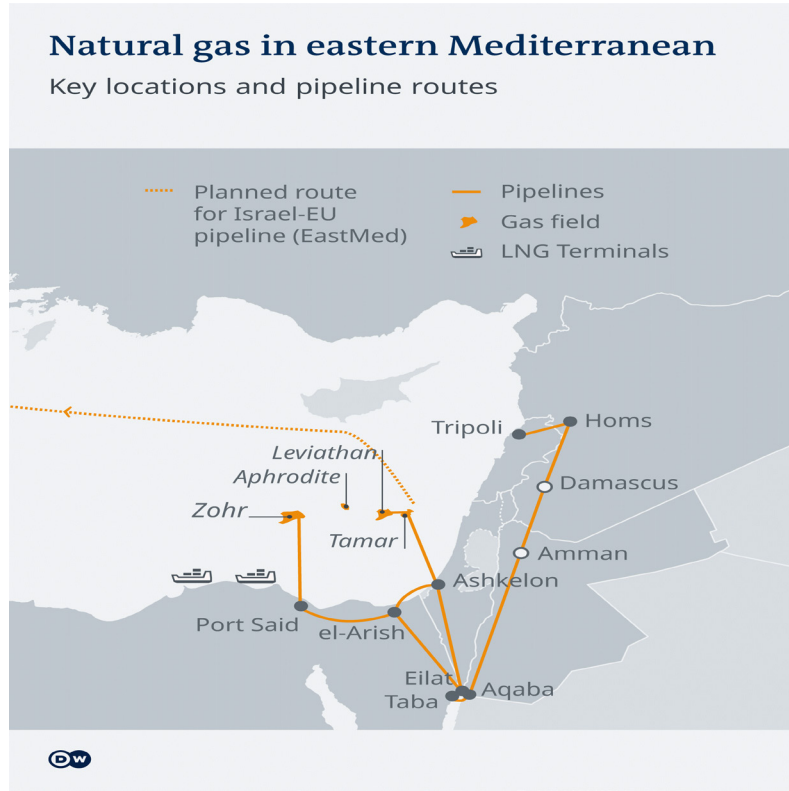
Mısır'ın doğalgaz üretimindeki patlaması uzun sürmedi; günlük üretimin yaklaşık 172 milyon metreküpe ulaştığı 2009'da en yüksek üretim oranlarına ulaştıktan sonra 2009 ile 2015 yılları arasında üretimin %27 oranında azalarak 2015 yılına gelindiğinde bu oranın günlük 125 milyon metreküpe kadar indiği kademeli bir düşüş yaşandı

2010'lu yılların başında Mısır Akdeniz'in derin sularında arama faaliyetlerine başladı. Nisan 2015'te İtalyan Eni şirketinin Zohr sahasında büyük doğalgaz rezervlerinin varlığını teyit etmesi şirketin dev 'Saipem 10000' sondaj kulesini imtiyaz bölgesine gönderip 2015 ortalarında sondaja başlamasına neden oldu. Ağustos 2015'te Mısır hükümeti ve Eni Zohr sahasında büyük bir keşif yaptıklarını açıkladı.⁹

Zohr sahasının İsrail'in Tamar ve Leviathan sahalarıyla Kıbrıs'ın Afrodit sahasını geçerek Akdeniz'deki en büyük doğalgaz sahası olduğu kabul ediliyor. Zohr sahasındaki doğalgaz rezervinin ise 850 milyar metreküp olduğu tahmin ediliyor.¹⁰ Zohr sahasının keşfinden sonra Mısır, doğalgazda kendine yeterlik seviyesine ulaşarak gaz ithal eden bir devlet olmaktan gaz ihraç eden bir devlete dönüştü. Eylül 2018'de Mısır, toplam üretimi yerel pazarının ihtiyacını karşılamaya yeten günlük 186 milyon metreküp seviyesine ulaştıktan sonra sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatını durdurduğunu açıkladı.¹¹ 2019 yılının sonlarında Mısır'ın doğalgaz üretimi günlük 198 milyon metreküpe ulaştı ve bunun 2021'de günlük 226,5 milyon metreküpe ulaşması bekleniyor.¹²

Mısır, Doğu Akdeniz'de bölgesel bir doğalgaz merkezine dönüşmeye dayanan bir strateji izleyerek devasa doğalgaz rezervlerinden de faydalanmayı amaçlıyor. Bu strateji, Mısır'ın stratejik, siyasi ve ekonomik kazanımlar elde etmesine olanak tanıyabilir. Zira altyapı açısından Mısır, Doğu Akdeniz'deki iki LNG tesisini de elinde bulunduruyor. Damietta ve Idu LNG tesisleri Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki yegâne bölgesel gaz ticaret ve ihracat merkezi olma hedefine ulaşmasına yardımcı olan, gelişmiş LBG ve ihracat altyapılarıdır. Mısır'ın bu iki tesisinin toplam ihracat kapasitesi yıllık 19 milyar metreküpe ulaşıyor ki bu da "Zohr ve diğer sahalardan çıkarılan ve iç pazarda kullanılmayan tüm gaz hacminin ihraç edilmesine imkân tanıyacak."¹³

Dahası Mısır'ın iki doğalgaz boru hattı var. Arap Doğalgaz Boru Hattı Sina Yarımadası'ndan başlayıp Ürdün üzerinden geçerek Lübnan ve Suriye'ye uzanırken Ariş-Aşkelon Boru Hattı (ya da EMG Boru Hattı) Mısır'ın Sina Yarımadası'ndaki Ariş kentini İsrail'in Akdeniz kıyısındaki Aşkelon kentine bağlıyor. Şekil 1'de görüldüğü gibi EMG Boru Hattı ilk başta Mısır'ın doğalgaz rezervlerini İsrail'e satmak için geliştirilmişti.

Şekil 1: Doğu Akdeniz'deki başlıca doğalgaz keşifleri, LNG tesisleri ve boru hatlarının coğrafi konumları¹⁴

Mısır Doğu Akdeniz'deki arama yapılmamış MEB alanında petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerine yatırım yapacak uluslararası petrol ve doğalgaz şirketlerini cezbetmeye devam ediyor. 2020 ortalarına doğru Mısır, batı kıyısındaki yedi açık deniz sahasında arama ve sondaj faaliyetlerine başlamak üzere Exxon Mobile, Chevron, Shell, BP ve Total'den oluşan beş dev petrol ve doğalgaz şirketi ile doğrudan alım sözleşmesi imzaladığını açıkladı.¹⁵

Stratejik ve siyasi kazanımlara gelince, Mısır'ın bölgesel bir enerji merkezine dönüşmesi Doğu Akdeniz'deki potansiyel bölgesel enerji aktörü rolünü pekiştirmesine katkı sağlayacaktır. Bu da Mısır'ın İsrail ve Kıbrıs gazını Avrupa'ya taşımada tek durak olması halinde Mısır'a bu iki ülke üzerinde nüfuz sağlayacaktır. Aynı zamanda Mısır Avrupa'ya giden doğalgazın önemli bir kısmınının Mısırlı doğalgaz sıvılaştırma tesislerinden geçmesiyle Avrupa üzerinde de nüfuz elde edebilir. Mısır'ın bölgesel doğalgaz merkezi olarak bu yeni konumu, ülkeye jeopolitik önem kazandırarak Doğu Akdeniz bölgesinde öncü bir bölgesel güç olma kapasitesini arttırma imkânı verebilir.¹⁶

2020 ortalarına doğru Mısır, batı kıyısındaki yedi açık deniz sahasında arama ve sondaj faaliyetlerine başlamak üzere Exxon Mobile, Chevron, Shell, BP ve Total'den oluşan beş dev petrol ve doğalgaz şirketi ile doğrudan alım sözleşmesi imzaladığını açıkladı

Sonuç olarak ekonomik kazanımlar bakımından Mısır'ın bölgesel bir doğalgaz merkezine dönüşmesi, doğalgaz üretim fazlasını Avrupa'ya ihraç etmesi, iki tesisini yeniden faaliyete geçirmesi ve doğalgazlarını sıvılaştırıp Avrupa'ya ihraç etme karşılığında İsrail ve Kıbrıs'tan ücret almasını kapsıyor. Bu da Mısır'ın gayri safi yurt içi hasılasını (GSYH) arttırmasına katkıda bulunabilecek büyük ekonomik kazanımlar elde etmesi anlamına geliyor.¹⁷

İsrail: İthalatçı Arayışında Olan Devasa Üretim Kapasitesi

Doğalgazı elektrik üretiminde yakıt kaynağı olarak kullanan İsrail, Doğu Akdeniz'deki en büyük doğalgaz tüketicilerinden biridir. İsrail'deki elektrik üretimi 2010'da toplam doğalgaz tüketiminin %40'ına karşılık gelirken; bu oranın 2027 yılında %60, 2040'a gelindiğinde ise %68'e çıkacağı öngörülüyor.¹⁸ O dönemde İsrail'in tükettiği doğalgazın önemli bir kısmı İsrail'in ilk açık deniz doğalgaz sahası olan Mari-B sahasından ve 2010'da İsrail'in talebinin % 40'ına tekabül eden Mısır'dan yapılan gaz ithalatından sağlanıyordu.

İsrail 2009 ve 2010 yıllarında Doğu Akdeniz sularındaki Tamar ve Leviathan sahalarında büyük doğalgaz keşifleri yaptığını açıkladı. Tamar sahasındaki gaz rezervlerinin 311 milyar metreküp olduğu tahmin ediliyordu ve üretime 2013 yılında başlandı; Leviathan sahasındaki doğalgaz rezervlerinin ise 623 milyar metreküp olduğu tahmin ediliyordu ve üretime 2019 sonlarında başlandı. Bu iki saha İsrail'in kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin %90'ını temsil ediyor. İsrail'in iç tüketiminin İsrail sularındaki devasa doğalgaz keşiflerinin %1'inden az olduğunu belirtmek gerekir:¹⁹ İsrail'in iç pazarı 2019'da 11,3 milyar metreküp doğalgaz tüketirken Tamar sahası tek başına iç tüketimin %92'sini karşılıyor ve "Leviathan kalan açığı tamamlamakla beraber üretim fazlası da ihraç edebilecek."²⁰

Son zamanlarda yapılan keşifler İsrail'in iç tüketimini karşılamasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda geçen on yıllardaki net doğalgaz ithalatçısı konumundan 21. yüzyılın üçüncü on yılının başlarına yaklaşırken net doğalgaz ihracatçısı konumuna geçmesini de sağladı. İsrail'in üç doğalgaz boru hattı var. Bunların ikisi İsrail'den Ürdün'e gidiyor. İsrail'in Sodom bölgesindeki ilk boru hattı Tamar sahasından Ürdün'deki özel müşterilere doğalgaz taşıyor. İsrail'in Beit She'an bölgesindeki ikinci boru hattı ise Leviathan sahasından Ürdün hükümetinin National Electric Power Company (NEPCO) adlı şirketine doğalgaz ihraç ediyor.²¹ Üçüncü boru hattı ise Şekil 2'de gösterildiği gibi Mısır ile İsrail'i birbirine bağlayan Ariş-Aşkelon Boru Hattı'ydı.

Şekil 2: İsrail'in doğalgaz boru hattı ağı²²

İsrail ulusal güvenliğine ilişkin en merkezi konulardan biri "İsraili politika yapıcılarının merkezi kaygısı"²³ olarak değerlendirilen enerji tedarikinin güvenliğidir. Mısır'daki 25 Ocak devriminin ardından Mısır, Sina'da Ariş-Aşkelon boru hattına düzenlenen birkaç milis saldırısı nedeniyle İsrail'e doğalgaz tedarikini durdurmuştu. Bu durum İsraili politika yapıcılarının önceliklerine de yansdı: 2012'deki doğalgaz aksaklığından sonra temel görevleri gelecekte olası herhangi bir enerji kıtlığı tehdidinden kaçınmalarını sağlayacak bir enerji politikasını hayata geçirmek oldu.

Son zamanlarda yapılan keşifler İsrail'in iç tüketimini karşılamasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda geçen on yıllardaki net doğalgaz ithalatçısı konumundan 21. yüzyılın üçüncü on yılının başlarına yaklaşırken net doğalgaz ihracatçısı konumuna geçmesini de sağladı

İsrail'de talep yönetimini düzenleyecek bir enerji politikasını hayata geçirmek İsrail'in enerji güvenliğinin ilk hattı olarak kabul ediliyordu. Tamar ve Leviathan sahalarındaki keşiflerden sonra 2013 yılında İsrail hükümeti, doğalgaz rezervlerinin %60'ını iç tüketimde kullanıp 2040 yılına kadar doğalgaz açısından kendine yeter hale gelmesini öngören bir doğalgaz ihracat politikasını benimsedi.²⁴ Bu politika İsrail'in 2040'a kadar kendine yeter hale gelmesini sağlayacak bir doğalgaz ihracat stratejisini uygulamayı amaçlarken aynı zamanda İsrail'e Doğu Akdeniz'deki başlıca doğalgaz ihracatçılarından biri olma fırsatı da sunuyor. Bu bağlamda İsrail bölgedeki nüfuzunu da genişletecektir.

Yakın zamanda İsrail'in karşılaştığı temel zorluk yüksek miktarlardaki doğalgazını ihraç edecek bir rota bulmaktır çünkü Mısır ve Ürdün'e gaz ihraç etse de İsrail'in üretim kapasitesi bariz bir ithalatçı olmadığından hala sorunlu bir konu olmayı sürdürüyor.²⁵

Kıbrıs: Doğu Akdeniz Sahnesinde Yeni Bir Aktör

Kıbrıs Rum Kesimi 2011'de Kıbrıs'ın güney kıyısındaki Afrodit sahasında 127 milyar metreküp olarak tahmin edilen bir doğalgaz rezervi bulunduğunu açıkladı. Afrodit sahasının Kıbrıs'ın iç doğalgaz talebini karşılayıp rezervin bir kısmının da uluslararası pazarlara ihraç etmesi bekleniyor. Kıbrıs Afrodit sahasını gaz rezervlerinin sınırlı hacmi nedeniyle keşfinden ancak 8 yıl sonra geliştirmeye başladı. Lefkoşa 2019 sonunda Shell, ABD merkezli Noble Energy ve Delek şirketlerinden oluşan bir konsorsiyumla Afrodit sahasındaki doğalgaz rezervlerini çıkarmak için bir sözleşme imzaladığını açıkladı.²⁶

Kıbrıs hâlihazırda yurt dışına doğalgaz taşıyacak altyapıya sahip değil ama Eylül 2018'de Kıbrıs'ın Afrodit sahasından Mısır'daki sıvılaştırma tesislerine taşıyıp oradan tekrar ihraç etmek amacıyla iki ülke arasında bir deniz altı doğalgaz boru hattı inşa etmek için Mısır ile bir anlaşma imzaladı.²⁷ Kıbrıs ile Mısır arasında bir boru hattı inşa etmek amacıyla Kıbrıs ile Afrodit sahasındaki yabancı ortaklar (Shell, Noble Energy ve Delek) arasında müzakereler devam ediyor.

Doğalgaz keşiflerinden sonra Kıbrıs bölgedeki ittifaklara katılarak Doğu Akdeniz’de yeni bir aktör olarak varlığını kurmaya çalışıyor ve iki taraf arasındaki kronik anlaşmazlıklarla ilgili Türkiye ile bir uzlaşmaya varabilir

Doğalgaz keşiflerinden sonra Kıbrıs bölgedeki ittifaklara katılarak Doğu Akdeniz’de yeni bir aktör olarak varlığını kurmaya çalışıyor ve iki taraf arasındaki kronik anlaşmazlıklarla ilgili Türkiye ile bir uzlaşmaya varabilir.

Türkiye: Doğu Akdeniz’de Bir Rol Arayışı

Türkiye Rusya, Azerbaycan ve İran’dan doğalgaz ithalatının yanında başka ülkelerden yapılan LNG ithalatına bağımlı bir net gaz ithalatçısıdır. Türkiye’nin yerel pazar talebini karşılamak için ithal ettiği gaz 2019’da 45 milyar metreküpe ulaştı.²⁸ Türkiye’nin Ağustos 2020’de açıkladığı Karadeniz’deki gaz keşfi ise ülkenin yerel pazar ihtiyaçlarının bir kısmını karşılamaya yetebilir.

Türkiye geçen on yıllarda Avrupa’ya doğalgaz taşımada hayati bir rol oynadı. Türkiye topraklarından geçen Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Azerbaycan’dan Güney Avrupa’ya doğalgaz taşıyor. Türkiye’nin Rus gazını aldığı Mavi Akım boru hattının yanında Türkiye Rus gazını Türkiye ve Avrupa’ya taşıyan yeni Türk Akımı boru hattıyla da Avrupa’ya doğalgaz taşımaya devam edecek. Türk Akımı boru hattı 2019’da faaliyete başlayacaktı ama boru hattı ABD yaptırımları nedeniyle durduruldu.

Türkiye ile Doğu Akdeniz’deki diğer aktörler arasındaki ihtilaflara rağmen Ankara bölgedeki enerji denkleminin bir parçası olmakta ısrar edip Doğu Akdeniz’de ve hatta tartışmalı sularda arama faaliyetlerini sürdürmek istiyor. Kayda değer hacimlerde petrol ve doğalgaz bulmayı amaçlıyor.

Yunanistan: Türkiye’ye Karşı İttifak Arayışı

Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’de gaz keşifleri yok. Yunanistan 2019’da 5 milyar metreküp doğalgaz ithal etmiş olan bir net doğalgaz ithalatçısıdır. Yunanistan önümüzdeki yıllarda Revithoussa ithalat terminali ve planlanan Alexandroupolis projesi üzerinden Güneydoğu Avrupa’ya LNG tedarikinde bir geçiş noktası olarak daha büyük bir rol oynamak istiyor.²⁹

Türkiye topraklarından geçen Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Azerbaycan'dan Güney Avrupa'ya doğalgaz taşıyor. Türkiye'nin Rus gazını aldığı Mavi Akım boru hattının yanında Türkiye Rus gazını Türkiye ve Avrupa'ya taşıyan yeni Türk Akımı boru hattıyla da Avrupa'ya doğalgaz taşımaya devam edecek

Öte yandan Doğu Akdeniz'de devasa gaz rezervlerinin ortaya çıkmasından sonra Yunanistan bölgede gaz keşfetmeye çalışmakla kalmayıp Doğu Akdeniz'de Türkiye ile jeopolitik rekabeti sürdürüp Ankara'ya karşı bölgesel ittifaklar da bulmak istiyor.

Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Konusundaki Anlaşmazlıklar

Enerji kaynaklarının kullanımını denetleyip ülkelerin kara sularının ötesindeki ve kıyıların yüzlerce kilometre uzağındaki yerlerin sahipliğini temsil etmek amacıyla 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) düzenlendi.³⁰ Deniz Hukuku kıyı devletlerinin kara sularının ötesindeki Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) olarak bilinen deniz ve okyanus sularının bölünmesi için düzenlemeler getirerek bu alanları ülkelerin kıyılarından 200 deniz mili mesafe ile tanımladı.

MEB'leri bulunan ülkeler bu bölgelerdeki zenginlikleri kullanma ve petrol ve doğalgazı arayıp üretme haklarına sahiptir ama bu bölgelerdeki deniz ulaştırması üzerinde kontrol hakları yoktur. MEB üzerindeki uluslararası ulaştırma ve uçuş özgürlüğünü sağlamaları gerekir. Ancak Türkiye, Venezuela, İsrail ve ABD gibi hala BMDHS'yi imzalamamış ve dolayısıyla da MEB'in 200 deniz mili kuralını tanımayan bazı ülkeler de bulunuyor.³¹

Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarının sınırlandırılması çok karmaşık bir süreç. Karşı kıyılarda sınırlı suları bulunan bir grup devlet için bu karmaşıklık bariz görünüyor. Nitekim karşı kıyılardaki iki ülkenin MEB'lerini kıyılarından en kısa mesafeye göre belirleyeceği Doğu Akdeniz'de yaşanan da bu. MEB'lerin kontrolünü kendi aralarında eşit olarak bölüştürme hakkına sahipler. Bu prosedürler özellikle de bölgedeki birkaç taraf arasındaki kronik ihtilaflar nedeniyle yaşanan istikrarsızlık ışığında Doğu Akdeniz'deki sınırlandırma sürecinin ne kadar zorluk içerdiğini açıklıyor.

Doğu Akdeniz'deki çoğu devlet deniz sınırlarını belirlemiş değil. BMDHS kapsamında MEB sınırlarını tanımlamak için önceki on yılda sadece üç anlaşma imzalandı. Kıbrıs ile Mısır arasındaki ilk anlaşma 2003 yılında imzalandı. Kıbrıs ile Lübnan arasındaki ikinci anlaşma 2007'de imzalandı. Kıbrıs ile İsrail arasındaki üçüncü anlaşma ise 2010'da imzalandı.³² Doğu Akdeniz'de alevlenen anlaşmazlıklar nedeniyle üç sınırlandırma anlaşması daha imzalandı. Birincisi Kasım 2019'da Türkiye ile Libya arasındaydı. İkincisi Haziran 2020'de Yunanistan ile İtalya arasındaydı. Üçüncüsü ise Ağustos 2020'da Mısır ile Yunanistan arasında imzalandı.

Şu anda Doğu Akdeniz bölgesindeki en önemli ihtilaflardan biri birden fazla ülke arasında MEB deniz sınırlarının belirlenmesiyle ilgilidir. Bölgedeki devasa gaz rezervleri, özellikle de bölgedeki ülkelerin tek taraflı arama faaliyetlerine girişmeye devam etmesi MEB anlaşmalarına ilişkin zorlukları katladı. Aynı zamanda çoğu bölge ülkesi açık deniz donanma kapasitelerini güçlendirmeye çalıştığından denizde karşı karşıya gelme ihtimalleri de arttı.³³

Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ana ihtilaflardan biri Türkiye ile Yunanistan arasındaki, etkileri bölge devletlerinin önemli bir kısmına da uzanan anlaşmazlıktır. İki ülke arasındaki anlaşmazlığın tarihi kökleri var. Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde daha önce Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan çoğu ada Yunan egemenliğine girdi.

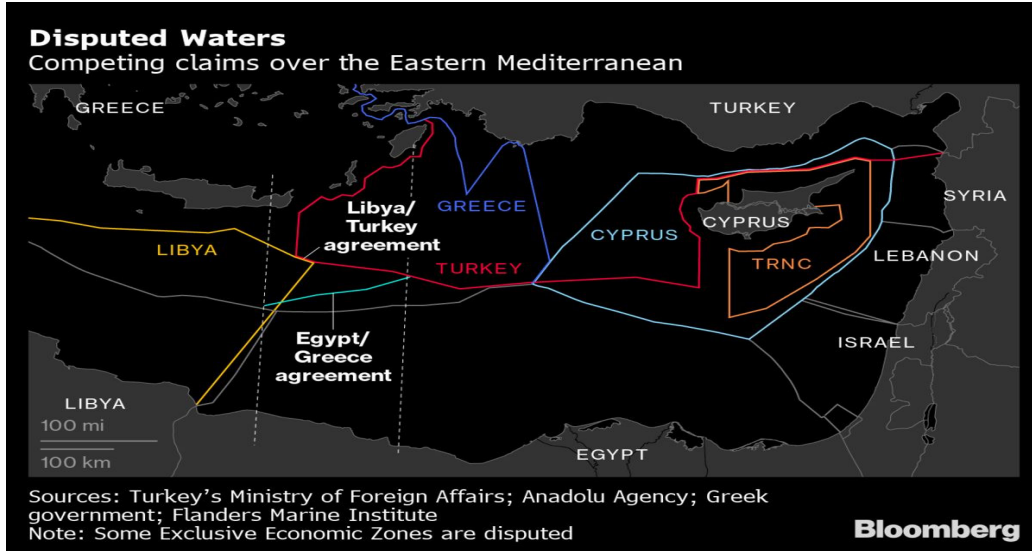
Türkiye kıyılarından sadece bir mil uzaklıkta olan Kastellorizo bir Yunan adası haline gelen bu adalardan biriydi. Doğu Akdeniz'de büyük gaz keşiflerinin ortaya çıkmasından sonra Kastellorizo tekrar gündeme gelerek Türkiye ile Yunanistan arasında bir krize yol açtı.

Kastellorizo'nun konumu sorun teşkil ediyor. Türkiye kıyılarına çok yakın olan bu küçük adanın deniz hukukuna göre Yunanistan'a ait olan MEB'leri var. BMDHS'nin 121. Maddesi üzerinde insan yaşayan adaların kıyı hatlarının diğer tüm kıyı kara oluşumlarıyla aynı MEB'leri teşkil edeceğini doğruluyor.³⁴ Bunun sonucunda Türkiye güney kıyısından büyük MEB alanları kaybedecek.

Türkiye BMDHS'yi imzalamayı reddediyor çünkü Yunanistan'ın MEB'lerini Kastellorizo adasını kapsayacak şekilde tanımlamanın Türk MEB'inden yaklaşık 148.000 km2 alan kaybettireceği için mantıksız olduğuna inanıyor

Türkiye BMDHS'yi imzalamayı reddediyor çünkü Yunanistan'ın MEB'lerini Kastellorizo adasını kapsayacak şekilde tanımlamanın Türk MEB'inden yaklaşık 148.000 km² alan kaybettireceği için mantıksız olduğuna inanıyor.³⁵ Türkiye ise "Yunanistan'ın Akdeniz deniz yatağının Türkiye'den gözle görünebilen ama Yunanistan anakarasından yüzlerce mil uzaklıkta bulunan kısımlarındaki enerji kaynaklarını kullanma hakkı elde etmesinin adil olmadığını" belirtiyor.³⁶

Türk ve Yunan perspektifleri arasındaki farklılıkların sonucu olarak iki taraf arasındaki gerilimler tırmandı. Bunun sonucunda Türkiye Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırması anlaşmasını imzalayıp tartışmalı sularda arama faaliyetlerine başlarken Yunanistan ise hem İtalya hem de Mısır ile deniz alanlarını sınırlandırma anlaşmaları imzaladı. Şekil 3, Doğu Akdeniz'deki söz konusu ihtilafı MEB'leri gösteriyor.

Şekil 3: Doğu Akdeniz'de hak iddia edilen MEB'ler³⁷

Türkiye-Kıbrıs anlaşmazlıkları doğalgaz keşiflerini Doğu Akdeniz ülkeleri arasında iş birliğinin gerekçesi ve hızlandırıcısı olarak kullanmanın önündeki en önemli zorluklardan biridir. İki taraf arasındaki gerilimler Kıbrıs'ın Akdeniz'deki Kıbrıs Cumhuriyeti MEB'inin en güneyinde Afrodit doğalgaz sahasını keşfetmesinden sonra yükseldi çünkü Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güney kıyısında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) açık onayı olmadan arama ve üretim faaliyetlerinde bulunmaya hakkı olmadığını savunuyor. Ancak iki taraf arasındaki çatışma ciddi bir karşılaşmaya dönüşmedi; sadece Türk donanma güçleri iki taraf arasındaki ihtilafı sularda arama faaliyetleri yürüten yabancı şirketlerin arama ve sondaj gemilerinin önünü kesti.³⁸ Buna karşılık Kıbrıs Cumhuriyeti İsrail, Mısır ve Yunanistan ile olan güvenlik ilişkisini genişletip güçlendirmeye çalıştı.

***İsrail MEB anlaşmazlıklarına uzak değildi.
Tel Aviv Kıbrıs ile deniz yetki alanlarının
sınırlandırılması anlaşmasını imzalarken Lübnan
ile MEB tanımlayan hiçbir anlaşma imzalanmadı***

İsrail MEB anlaşmazlıklarına uzak değildi. Tel Aviv Kıbrıs ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasını imzalarken Lübnan ile MEB tanımlayan hiçbir anlaşma imzalanmadı.¹ Lübnan'ın uluslararası şirketlerle arama sözleşmeleri imzalaması ve kıyılarında doğalgaz keşifleri olacağına yönelik yüksek beklentiler Lübnan ile İsrail arasında "9. Blok" krizi olarak bilinen iki taraf arasındaki MEB'lerin tanımlanması üzerinde bir krizin patlak vermesine yol açtı. 2011'den bu yana iki ülke arasında bir uzlaşmaya varılması için birkaç uluslararası arabuluculuk girişimi yapıldı. Yakın zamanda 5 Ağustos 2020 tarihinde Beyrut'ta yaşanan patlamalardan sonra deniz sınırları üzerindeki anlaşmazlıkların çözüleceğine dair yüksek beklentiler var çünkü Lübnan Cumhurbaşkanı İsrail ile bir anlaşmaya varma isteğini beyan etmişti.³⁹

Öte yandan İsrail ile Filistin arasındaki tarihi çatışma deniz sınırlarının belirlenmesine de yansıyor. Filistin Yönetimi (FY) Temmuz 2017'de Filistin'in deniz sınırlarını belirlemek üzere ulusal bir ekip kurmaya karar verdi. Oslo Mutabakatı'na göre FY deniz sınırları Gazze kıyısından Akdeniz'e uzanan sınırlardır ki bunlar Hamas kontrolünde. Bu sular 2000'de keşfedilen ve tahmini 28 milyar metreküp rezerve sahip Gazze Deniz sahasını da kapsıyor. Gazze sahası FY ile Hamas arasındaki bölünme nedeniyle şimdiye kadar kullanıma açılmadı. Bunun yanında FY ile İsrail arasındaki deniz sınırlarının çizilmesi gerçeklikten uzak görünüyor çünkü "FY de İsrail de gaz sahasının geliştirilmesiyle Hamas'ın güçlenmesini istemeyecektir."⁴⁰

Yeni İttifak ve İş Birliği Haritaları

Doğu Akdeniz'deki büyük doğalgaz keşifleri bazı bölgesel çatışmaların ittifak ve anlaşmalara katılımı sona ermesi için önemli bir inisiyatif sağlarken aynı zamanda da var olan başka bölgesel çatışmaları canlandırıp yeni çatışmaların meydana gelmesine yol açtı. Doğu Akdeniz'de bölge devletleri arasındaki hem ittifak hem de ihtilaflar için eşit inisiyatiflerin bulunduğu yeni bir harita şekilleniyor.

1- EDİTÖR NOTU: 2 Ekim 2020'de Lübnan Meclis Başkanı Lübnan ile İsrail'in BM himayesinde deniz sınırı anlaşmazlığını çözmek üzere görüşmelerde bulunacağını açıkladı. Görüşmeler Ekim ortasında başlayacak.

Doğu Akdeniz Gaz Forumu: Türkiye'ye Karşı Siyasi Bir İttifak

2019 başında Mısır, İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs Doğu Akdeniz'de enerji iş birliği yolunda bir adım atarak bölgenin Avrupa için bir enerji kaynağı haline gelmesine zemin hazırlayan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu (DAGF) kurduklarını açıkladı. Eylül 2020 sonlarında forumun kurucu üye ülkeleri DAGF'nin bir hükümetler arası kuruluşu dönüştürüldüğünü açıkladı.⁴¹ Bu bölgesel kuruluş DAGF ülkeleri için onların enerji üretimlerini ve Avrupa pazarındaki varlıklarını genişletmelerini sağlayacak ortak bölgesel enerji politikalarını oluşturmakla sorumlu olacaktı. AB ve ABD bu yeni kuruluşu takdir edip destekliyor; ABD aynı zamanda DAGF'nin daimî gözlemcisi olmak isterken Fransa da DAGF'ye üye olarak katılmak istedi.

Bu yeni kuruluşun ortaya çıkması yalnızca ekonomi penceresinden veya üye ülkeler arasındaki genişleyen enerji bağlarının geliştirilmesi üzerinden anlaşılabilir. Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki ihtilaflar da bu forumun kurulmasında önemli bir etmen olarak değerlendiriliyor. Türkiye'nin forumda olmaması kayda değer bir gelişmeydi. Bu durum Türkiye ile forum ülkeleri arasındaki ilişkilerden kaynaklanıyordu: Türkiye-Mısır ilişkileri General Abdul Fettah Sisi'nin 2013 askeri darbesiyle Mısır'da iktidara gelmesinden itibaren keskin bir bozulma yaşadı. Bunun yanında Türkiye'nin Mısır'daki Müslüman Kardeşleri desteklemeye devam etmesi Mısır rejimini öfkeliyor.

Kıbrıs'ın Afrodit keşfini açıklaması, iki taraf arasındaki kronik ihtilaflarla beraber Türkiye ile gerilimini de tetikledi. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler de her zamankinden daha kötü. Türkiye'nin İsrail'in 2010 yılında Mavi Marmara gemisine saldırmasından sonra İsrail ile diplomatik ilişkilerinin seviyesini aşağı çekmesinden bu yana iki ülke arasındaki ilişkiler donmuş vaziyette. Dahası Arap Baharı gelişmeleri iki tarafın bölgedeki yeni krizlere ilişkin çok farklı siyasi istikametlere sahip olması ilişkilerin daha da karmaşıklaşmasına neden oldu. Öte yandan Türkiye ile Yunanistan arasındaki tarihi çatışma iki ülke arasındaki deniz sınırlarının belirlenmesi konusundaki farklı bakış açıları nedeniyle yeniden canlandı. Türkiye ile olan tüm bu gergin ilişkiler Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu sadece forumdaki ülkeler arasındaki enerji iş birliğini geliştirme ittifakı değil aynı zamanda Türkiye'ye karşı bir siyasi ittifak da yapıyor.

2019 başında Mısır, İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs Doğu Akdeniz’de enerji iş birliği yolunda bir adım atarak bölgenin Avrupa için bir enerji kaynağı haline gelmesine zemin hazırlayan Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nu (DAGF) kurduklarını açıkladı

Türkiye DAGF’yi tanımayı reddetti çünkü forumu “bazı ülkelerin siyasi saiklerle Türkiye’yi Doğu Akdeniz’deki enerji denkleminde dışlama yanılmasıyla başlattığı gerçekçi olmayan bir girişim olarak”⁴² görüyor. Gerçekten de DAGF kurulduktan sonra bir tarafında Türkiye öbür tarafında Kıbrıs ve Yunanistan’ın olduğu Doğu Akdeniz’deki deniz sınırlarının belirlenmesi ve arama faaliyetlerine ilişkin çatışmaların hızı arttı. Kuruluşun Türkiye’yi Doğu Akdeniz bölgesinden dışlamaya çalışan bir siyasi ittifak kurduğu açık.

Türkiye’nin yanında üç önemli aktör daha eksikti: Lübnan, Suriye ve Libya. Suriye ve Libya halen iç savaşla uğraşırken Lübnan “kendisini dışarıda bırakan bu yeni bölgesel yapıyla ne yapacağı”⁴³ konusunda biraz kafa karışıklığı yaşıyor. Lübnan, İsrail’in dahil olduğu bir örgüte katılmayı reddederken⁴⁴ aynı zamanda da DAGF’yi kendisinin Doğu Akdeniz’deki çıkarlarını tehdit edebilecek bir ittifak olarak görüyor.

Sonuç olarak DAGF, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının nasıl ilişkilerin derinleşmesini sağlayıp iş birliğini teşvik edebileceğinin bir örneği. Aynı zamanda kuruluş, bölge ülkeleri arasında siyasi kriz ve anlaşmazlıklara da yol açabilir.

Mısır-İsrail Gaz Anlaşması: Benzeri Görülmemiş İlişkiler

Tamar ve Leviathan keşiflerinden sonra ne doğalgazı ithalatçılara taşıyacak boru hatları ne de gazı sıvılaştırıp tankerlerle ihraç etmeyi sağlayacak platformları olduğundan İsrail için en karmaşık soru dış pazarlara nasıl erişeceğiydi. İsrail bu zorluğu aşmak için eldeki en iyi seçenekleri arayıp siyasi gelişmeler ile güvenlik ve ekonomi bakımından temel belirleyicileri hesaba katmak zorundaydı.

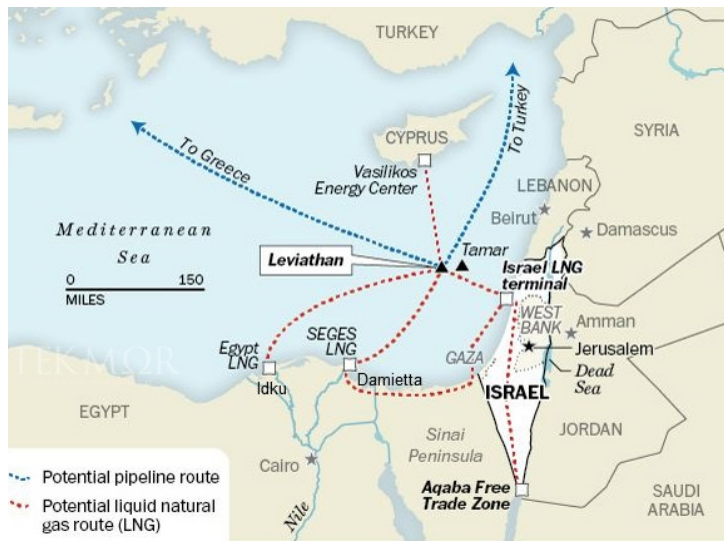
Birinci seçenek İsrail kıyılarında LNG tesisleri kurmaktı. Bu seçenek bu tesislerin saldırıya açık olmasının yanında inşaatlarının yüksek ekonomik maliyetiyle ilgili hem güvenlik ve ekonomik açıdan kaygılar içeriyor. İsrail açık denizde de LNG tesisi kurabilirdi ama bu hem kıyıda inşa edilecek LNG tesislerine göre çok daha pahalı bir seçenek hem de bu yolla güvenlik tehdidi potansiyeli de giderilmiş olmuyor.⁴⁵

İkinci seçenek İsrail'i Kıbrıs'a bağlayacak ve İsrail gazının Kıbrıs'a taşınıp Kıbrıs kıyılarındaki LNG tesisleri üzerinden ihraç edilmesini sağlayacak bir boru hattı inşa etmektir. Bu seçenek İsrail topraklarında LNG tesisleri inşa etmekten daha güvenli olsa da İsrail gazının ihracatı için ana rota olarak Kıbrıs'a bağımlı olmak Türkiye-Kıbrıs anlaşmazlığı nedeniyle İsrail için sürekli bir sorun teşkil edeceğinden ciddi siyasi ve ekonomik engeller içeriyor. Öte yandan İsrail'den Kıbrıs'a bir boru hattı inşa edip Kıbrıs kıyılarında LNG tesisleri kurmak da hem zaman hem de büyük finansal destek gerektiriyor.⁴⁶

Üçüncü seçenek İsrail, Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya'yı birbirine bağlayıp İsrail ve Kıbrıs'ın gazlarının Avrupa pazarlarına ihraç edilmesini sağlayacak East Med boru hattının inşa edilmesiydi. Bu seçenek yüksek finansal maliyet ve teknik zorluklar açısından ciddi zorluklarla karşılaşsa da daha sonra açıklanacağı üzere İsrail kurulmasında ısrar ediyor.

Dördüncü seçenek, İsrail'den Türkiye'ye İsrail gazının Türkiye ve Avrupa pazarlarına erişimini kolaylaştıracak bir boru hattı uzatmaktır. Bu seçenek diğerlerine kıyasla en düşük maliyetli olsa da gergin Türk-İsrail ilişkileri bu seçenekle yola devam edilmesini teşvik etmiyor.⁴⁷

Beşinci seçenek Mısır ile İsrail'i bağlayan Ariş-Aşkelon Boru Hattı'nı kullanarak İsrail gazını Mısır'a ihraç etmektir. Bu seçenek önceki seçeneğe kıyasla İsrail'e daha iyi bir fırsat sunuyor çünkü İsrail gazı için birden fazla ihtimal sunuyor. Mısır pazarını besleyebilir ya da Mısır LNG tesisleri aracılığıyla Avrupa pazarlarına ihraç edilebilir. Bunların yanında bu seçenek İsrail'e Tamar ve Leviathan sahalarından çıkarılan gaz hacmi için ekonomik getiri de sağlıyor. Öte yandan İsrail Mısır ile İsrail arasında 1979'da imzalanan barış anlaşmasından bu yana ulaşamadığı stratejik ve siyasi hedeflerine de ulaşabilir.⁴⁸ Şekil 4 İsrail gazının ihracatı için önerilen tüm rotaları gösteriyor.

Şekil 4: İsrail gazının ihracatı için önerilen seçenekler⁴⁹

İsrail gazını Mısır'a taşıma seçeneği İsrail gazının ihracatı için en iyi seçenek olarak değerlendirilebilir. Bu çıkarım Avrupa Parlamentosu tarafından Mayıs 2017 tarihinde yayınlanan ve İsrail gazının ihracatı için en iyi seçeneğin Mısır LNG tesisleri üzerinden olduğunu belirten bir raporla da doğrulandı. Bu seçenek bir yandan siyasi krizler öbür yandan yüksek ekonomik maliyetle zorlaşan diğer seçeneklere kıyasla daha gerçekçi olarak değerlendirildi.⁵⁰ Aynı bağlamda İsrail Dışişleri Bakanlığı Politika Birimi tarafından yayınlanan bir rapor da Mısır'ın İsrail gaz ihracatı için Türkiye ve Yunanistan'a kıyasla siyasi, ekonomik ve stratejik açılardan en iyi seçenek olduğunu teyit etti.⁵¹

2014 sonlarında İsrail tarafının Mısır'a gaz ihraç etmesine izin verecek bir anlaşmadan söz ediliyordu ve iki taraf arasındaki müzakereler Şubat 2018'de ABD merkezli Noble Energy ve İsraili Delek Company ile Mısır hükümetinin hisselerinin % 50'sine sahip olduğu Mısırlı bir özel şirket olan Dolphinus Holding Company arasında bir anlaşma imzalanana kadar devam etti.⁵² İki taraf arasındaki gaz anlaşmasına göre İsrail, Mısır'a 10 yıl boyunca 15 milyar dolar tutarında 64 milyar metreküp doğalgaz ihraç edecek.⁵³ Mısır ile İsrail arasındaki gaz anlaşması burada durmadı ama anlaşmanın imzalanmasından bir buçuk yıl sonra ve İsrail gazının Mısır'a taşınmasından önce Mısırlı ve İsraili taraflar sözleşmeyi İsrail'in ihraç edeceği gaz hacmini 15 yıllık bir dönem içinde 19,5 milyar dolar tutarla yaklaşık 85,3 milyar metreküp olacak şekilde değiştirdi.⁵⁴

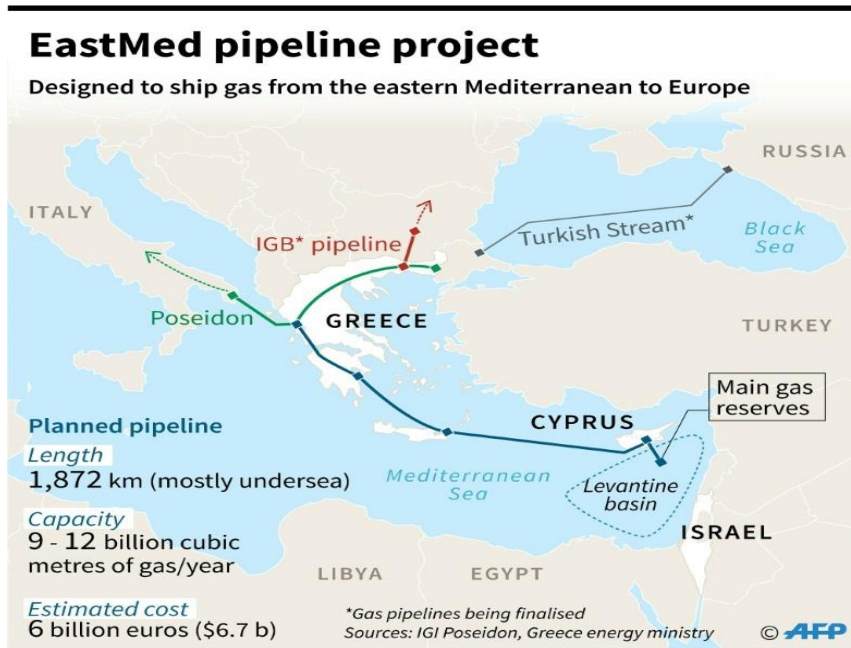
Böylece İsrail 2000'lerin başında iç tüketiminin %40'ının Mısır'dan gelen doğalgaza bağımlı olmasıyla Mısır gazının ithalatçısıyken birkaç yıl içinde 2020'de üretim fazlası gazını Mısır'a ihraç ederek bir doğalgaz ihracatçısına dönüştü. İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu bu durumu, İsrail için mutlu bir gün olduğunu söyleyerek Mısır'la gaz anlaşması imzalayarak İsrail'in elde ettiği stratejik ve ekonomik kazanımlara işaret ettiğinde kısaca ifade etmişti.⁵⁵

İsrail 2000'lerin başında iç tüketiminin %40'ının Mısır'dan gelen doğalgaza bağımlı olmasıyla Mısır gazının ithalatçısıyken birkaç yıl içinde 2020'de üretim fazlası gazını Mısır'a ihraç ederek bir doğalgaz ihracatçısına dönüştü

East Med Boru Hattı: Bir İş Birliği ve Rekabet Yolu

İsrail gazını Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa pazarlarına ihraç ettiği East Med Gaz Boru Hattı'nı kurmaya çalışıyor. Boru hattı, Şekil 5'te gösterildiği gibi tahmini 7-8 milyar dolar maliyetle 1900 km uzunlukta olacak. Önerilen boru hattının önünde projenin başlamasını aksatan üç ana zorluk var. Birincisi, azami su derinliğinin yaklaşık 2.873 metre ve Girit Adası yakınlarındaki deniz yatağının sert olması, East Med projesinin teknik açıdan mümkün olup/olmamasına ilişkin kuşkular doğuruyor. İkincisi, projenin tahmini maliyetinin 7-8 milyar dolar olmasının devasa finansal destek gerektirmesi nedeniyle East Med'in ekonomik bakımdan hayata geçirilmesini güçleştiriyor. Üçüncüsü, boru hatları fiziksel (hem teknik hem siyasi) tehditlere açık⁵⁶ ve bu tür tehditler Doğu Akdeniz örneğindeki gibi karmaşık jeopolitik durumla beraber artıyor.

Doğu Akdeniz'in derin sularında boru hattı inşa etmenin ekonomik boyutları ve teknik zorluklarına dair kuşkulara rağmen⁵⁷ İsrail kendisini Doğu Akdeniz'deki ana gaz merkezi haline getiren bu projeyi yürütme çabalarını durdurmadı.⁵⁸

Şekil 5: Planlanan East Med boru hattı⁵⁹

East Med boru hattını kurmak İsrail'in birkaç köklü hedefine ulaşmasını sağlayabilir: Birincisi, İsrail'in büyük gaz rezervlerinden faydalanmak; gaz ihracatı için bölgesel bir platform olarak jeopolitik önemini de arttıracak olan yeni bir konum elde etmek ve üçüncüsü, Arap petrol ve gaz ihracatından kaynaklanan Avrupa pazarlarındaki Arap nüfuzunu azaltıp bu doğrultuda İsrail'in Avrupa'daki nüfuzunu arttırmak.⁶⁰

AB bölgedeki altyapı projeleri ve arama faaliyetlerine mali destek teklif ediyor. Bu durum AB'nin İsrail ve Kıbrıs'tan Avrupa'ya doğalgaz taşıyabileceği öngörülen East Med boru hattının fizibilite çalışmasına 100 milyon dolar yatırım yapmasında da açıkça görüldü

East Med boru hattı İsrail'e jeopolitik önem ve Mısır karşısında rekabet üstünlüğü sağlayabilir ki bu da Mısır'ın potansiyel bir bölgesel gaz merkezi olarak konumunu etkiler. Teklif edilen East Med boru hattı İsrail ve Kıbrıs'tan Avrupa'ya Mısır'ın LNG tesislerinden ihraç edilmesi muhtemel sıvılaştırılmış doğalgaza kıyasla daha düşük bir fiyattan ve daha hızlı ve kolay bir yoldan gaz sunabilir.⁶¹ Dolayısıyla East Med boru hattı muhtemelen Mısır'ın Avrupa'ya gaz taşıma açısından bölgesel bir gaz merkezi olma rolünü azaltacak ve bu da ekonomik kayıpların yanında Mısır'ın jeopolitik öneminin de azalması anlamına gelecek. Başka bir deyişle East Med boru hattını inşa etmek Mısır ile İsrail arasındaki ilişkileri etkileyen merkezi bir faktör olabilir⁶² ve bu durum iki taraf arasındaki rekabet ve gerilimi arttırabilir.

Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Çıkarları

Avrupa dünyadaki en büyük doğalgaz tüketicilerinden biridir. Aynı zamanda Rusya bir grup gaz boru hattıyla Avrupa'ya büyük hacimlerde gaz tedarik ediyor. 2017'de Avrupa'nın gaz ithalatının yaklaşık %40'ı Rusya'dan geliyordu⁶³ ki bu yüzde Avrupa'nın resmen Rus gazının ithalatına bağımlı olduğu anlamına geliyor. Avrupa'ya ihraç edilen Rus gazı Rusya'ya Avrupa içinde, özellikle de Rusya'nın kriz zamanlarında gazı siyasi bir araç olarak kullanması nedeniyle güç ve nüfuz sağlıyor.

2014'teki Rusya-Ukrayna çatışmasından sonra enerji güvenliği Avrupa Birliği ülkeleri için en hayati konulardan biri haline geldi. Rusya'nın defalarca Avrupa'ya gaz tedarikini kesme tehdidinde bulunması AB'nin kendi gaz tedarik güvenliğini gözden geçirip Rus gazına bağımlılığını azaltarak gazın jeopolitik bir araç olarak kullanılmasını önlemeye çalıştı. AB, üye ülkeleri Rusya'dan başka alternatif doğalgaz kaynakları arayarak Rus gazı tedariklerine daha az bağımlı kılacak bir strateji benimsedi. Strateji Avrupa gaz çeşitlendirmesi olarak biliniyor.

Doğu Akdeniz'deki büyük doğalgaz keşifleri AB için gaz çeşitlendirme stratejisine ulaşma yolunda iyi bir şans teşkil ediyor. Doğu Akdeniz'den yapılacak doğalgaz ithalatı Rus gazına kısmi bir alternatif olabilir. Bu nedenle AB Doğu Akdeniz'e istikrar getirip bölge ülkeleri arasındaki enerji bağlarını geliştirmeyi amaçlıyor. AB bölgedeki altyapı projeleri ve arama faaliyetlerine mali destek teklif ediyor. Bu durum AB'nin İsrail ve Kıbrıs'tan Avrupa'ya doğalgaz taşıyabileceği öngörülen East Med boru hattının fizibilite çalışmasına 100 milyon dolar yatırım yapmasında da açıkça görüldü. AB, DAGF toplantılarına bir gözlemci olarak katıldı. Bununla birlikte AB, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz için uygun ihracat çözümlerini incelemeyi sürdürecektir çünkü "Doğu Akdeniz'deki doğalgaz arama faaliyetlerini teşvik etmek Avrupa Birliği için kilit bir hedef olmaya devam ediyor."⁶⁴

Öte yandan ABD Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığını azaltmak için benimsediği gaz çeşitlendirme stratejisini desteklemeye istekli. ABD için "enerjinin Rusya tarafından bir siyasi güç ve araç olarak kullanıldığı aşikâr."⁶⁵ Dolayısıyla ABD Rusya'nın Avrupa üzerindeki siyasi nüfuzunu AB'yi çeşitlendirme stratejisini uygulamaya teşvik ederek azaltmayı amaçlıyor. ABD'nin Nord Stream 2 ve Türk Akım projelerine yaptırım uygulaması ABD'nin Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığını azaltma ısrarını ortaya koyuyor.⁶⁶

21. yüzyılın üçüncü on yılının başlamasıyla ABD küresel LNG ihracat pazarlarına güçlü bir rakip olarak girdi. ABD'deki gaz ve kaya petrolü üretimindeki devrim ülkenin devasa hacimlerde doğalgaz üretilip küresel pazarlara büyük miktarlarda sıvılaştırılmış gaz ihraç etmek istemesine olanak sağladı.⁶⁷ Bu da ABD'nin gazının Avrupa pazarlarına girişi için bir yol açmayı hedeflediği anlamına geliyor. Ayrıca bu gelişme ABD'nin Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığın neden karşı çıktığının bir diğer açıklaması.

Öte yandan Rusya geniş ana karasını sıcak sulara bağlayan⁶⁸ Doğu Akdeniz kıyılarında nüfuz sağlayıp varlığını sürdürme ve Suriye kıyılarından Libya kıyılarına genişlemeye devam etme konusunda ABD ile yarışıyor. Rusya aynı zamanda Avrupa'nın ana gaz ihracatçısı olma konumunu sürdürmek istiyor ki bu da Doğu Akdeniz'deki geliştirilmemiş doğalgaz keşiflerinin ve bölgedeki gerilimlerin Rusya'nın lehine olduğu anlamına geliyor.

Rus gazına bağımlılığını azaltıp Avrupa'daki Rus nüfuzunu sınırlandırmak amacıyla Avrupa'nın doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirme politikası Doğu Akdeniz ülkelerinin Avrupa pazarına doğalgaz ihraç etme yarışına girmesine zemin hazırladı

Sonuç

Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervleri bölgede çözümlenememiş ihtilaflar ve Suriye ve Libya'da patlak veren iç savaşlarla beraber bölge ülkeleri arasında daha fazla gerilime neden olarak Doğu Akdeniz'i jeopolitik açıdan her zamankinden daha istikrarsız bir bölgeye dönüştürdü.

Doğu Akdeniz'in deniz yatağında daha fazla petrol ve doğalgaz keşfedilmesinin yüksek ihtimalleri, özellikle Libya iç savaşına ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki gergin ilişkilere de yansıyan Türkiye-Libya, Yunanistan-İtalya ve Yunanistan-Mısır anlaşmalarından sonra, deniz alanlarının sınırlandırılması ve MEB'leri bölgedeki çatışmanın ana kaynakları haline getirebilir.

Tüm bu anlaşmalar ortaksınırları olan tüm ülkeler arasında deniz alanlarının sınırlandırılması anlaşmaları imzalanmadığı sürece geçici olacaktır. Bu umut vaat eden anlaşmalar sadece deniz hukukuna değil karşılıklı anlayışa da dayanmalı. Tüm taraflar arasındaki uzlaşmalar bölgedeki geçmişten süregelen ihtilafları çözüme çabalarının bir sonucu olmalı.

Rus gazına bağımlılığını azaltıp Avrupa'daki Rus nüfuzunu sınırlandırmak amacıyla Avrupa'nın doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirme politikası Doğu Akdeniz ülkelerinin Avrupa pazarına doğalgaz ihraç etme yarışına girmesine zemin hazırladı. Bunu ya doğrudan gaz ihraç ederek ya da Avrupa'ya transit boru hattı üzerinden yapabilirler. Dolayısıyla Avrupa pazarı için yaşanan yarış Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki rekabeti kızıştırabilecek başka bir faktör.

Doğu Akdeniz gibi karmaşık ve geçmişten süregelen ve siyasi ilişkilerin ve ekonomik iş birliğinin gelişmesini engelleyen ihtilafların damga vurduğu bir bölgede devasa doğalgaz kaynaklarının ortaya çıkması, kronik anlaşmazlıklara ciddi çözümler bulunmadığı takdirde, muhtemelen iş birliğinden ziyade gerginlik ve rekabet inisiyatifi doğuracaktır. Enerji ilişkileri siyasete yön veremez ama siyaset Doğu Akdeniz'deki enerji ilişkilerine yön verebilir.

Referanslar

- 1- Grigoriadis, I, "Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?," *Middle East Policy Council*, Cilt: 21, 3 (2014), 124-133.
- 2- Hadjipavlis, P, 'The geopolitical importance of the Eastern Mediterranean airspace', *Eastern Mediterranean Geopolitical Review*, Cilt: 1, 1 (2015), 44-60.
- 3- US Geological Survey (USGS), *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean* (USGS, Washington, DC, 2010).
- 4- Yergin, D, *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*, 1. Baskı., (Penguin Press, New York, ABD, 2011).
- 5- Levine, S, "Why Israel's gas deal with Egypt really blew up," *Foreign Policy*, 2020.
- 6- Ratner, M, *Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean*, (Congressional Research Service, Washington, D.C., ABD, 2016).
- 7- U.S. Energy Information Administration (EIA), *Country Analysis Brief: Egypt*, 2018.
- 8- Offshore Energy, *Egypt to up gas production by 2020*, 2016.
- 9- ENI, *Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea*, 2015.
- 10- Vita International, *The Giant Zohr*, 2016.
- 11- Reuters, *Egypt halts gas imports after final shipments arrived – minister*, 2018.
- 12- Adel, M, "Egypt seeks to increase gas production to 8bn scf/day in FY21," *Daily News Egypt*, 2018.
- 13- European Parliament, *Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean*, (Directorate-General for External Policies, Belçika, 2017).
- 14- Papadimitriou, J, *EastMed gas pipeline flowing full of troubling questions*, (Deutsche Welle (DW), 2020).
- 15- Energy Egypt, *Egypt's House of Representatives approves 12 Oil & Gas E&P Agreements*, 2017.
- 16- Weiss, I, 'Prospects of Mediterranean gas for the region's stability and EU's energy security', *Middle East Energy and Geopolitics*, (Konrad-Adenauer-Stiftung e. V, Lübnan, 2019).
- 17- Daily News Egypt, *Government seeks to transform Egypt into regional energy hub benefiting from sector growth*, 2019.
- 18- Hochberg, M, 'Israel's Energy Potential: Securing the Future,' *Middle East Institute*, 2016.
- 19- Krauss, C, 'Israel's Energy Dilemma: More Natural Gas Than It Can Use or Export,' *The New York Times*, 2019.
- 20- Solomon, S, 2019, 'Israel to start pumping gas from Leviathan, making country an energy powerhouse,' *The Times of Israel*, 2019.
- 21- Joffre, T, 'Experimental supply of Israeli natural gas reaches Jordan,' *Jerusalem Post*, 2020.
- 22- Office of the Quartet, *Energy*, 2019.
- 23- Sachs, N ve Boersma, T, *The Energy Island: Israel Deals with its Natural Gas Discoveries*, (Brookings, Massachusetts, ABD, 2015).
- 24- Haaretz, *Israeli Cabinet Votes Yea on Natural Gas Export*, 2013.
- 25- Ramsay, P, 'Chevron sees East Med value,' *Petroleum Economist*, 2020.
- 26- Business Standard, *Cyprus signs USD 9 billion gas deal with energy majors*, 2019.
- 27- Henderson, S, 'Cyprus Aims to Export Gas via Egypt,' *The Washington Institute for Near East Policy*, 2018.
- 28- Temizer, M, 'Russian share of Turkish gas imports falls as LNG rises,' *Anadolu Energy*, 2020.
- 29- Energy World, *Greece almost doubles LNG imports in first half; US supplies surge*, 2020.
- 30- United Nations, *United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 Overview and full text*, 2020.
- 31- Oral, N, 'Non-Ratification of the 1982 LOS Convention: An Aegean Dilemma of Environmental and Global Consequence,' *Publicist*, Cilt: 1, 2009.
- 32- Scovazzi, T, 'Maritime Boundaries in the Eastern Mediterranean Sea,' *The German Marshall Fund of the United States*, 2012.

- 33- Vogler, S and Thompson, E, 'Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security,' *The German Marshall Fund of the United States*, 2015.
- 34- United Nations, *United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 Overview and full text*, 2020.
- 35- Gafarli, T, 'Against All Odds: Turkey's Position in the Eastern Mediterranean,' *TRT World Research Center*, 2019.
- 36- Kingsley, P, 'Tiny Islands Make for Big Tensions Between Greece and Turkey,' *The New York Times*, 2018.
- 37- Hacaoglu, S, *Turkey Seeks to Sideline EU in Maritime Disputes With Greece*, (Bloomberg, 2020).
- 38- Paraskova, T, *Turkey's Navy Threatens To Sink Eni Drilling Ship Offshore Cyprus*, *Oil Price*, 2018.
- 39- JOFFRE, T, 'Lebanese president doesn't rule out possibility of peace with Israel,' *The Jerusalem Post*, 2020.
- 40- Henderson, S, 'Natural Gas in the Palestinian Authority: The Potential of the Gaza Marine Offshore Field,' *The Washington Institute for Near East Policy*, 2014.
- 41- Reuters, *East Mediterranean states formally establish Egypt-based gas forum*, 2020.
- 42- Republic Of Turkey Ministry Of Foreign Affairs, *QA-3, 16 January 2020, Statement of the Spokesperson of the Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy, in Response to a Question Regarding the Meeting to Transform the Eastern Mediterranean Gas Forum into an International Organization*, 2020.
- 43- Middle East Strategic Perspectives, *The Eastern Mediterranean Gas Forum: A Lebanese perspective*, 2019.
- 44- Rida, N, *Lebanon's Aoun Refuses to Join Any Mechanism Involving Israel*, *Asharq Al-Awsat*, 2019.
- 45- European Parliament, *Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean*, (Directorate-General for External Policies, Belçika, 2017).
- 46- Ampartzides, I, 'Energy Geopolitics in the South-Eastern Mediterranean: The Ramifications of the Cypriot Energy Policy, Report number 16,' *Cyprus Center for European and International Relations*, 2017.
- 47- Shaffer, B, 'Eastern Mediterranean Energy: A Decade After The Major Discoveries,' *Turkish Policy Quarterly*, Cilt: 17, 3 (2018), 89-97.
- 48- Fouad, K, 'Eastern Mediterranean Gas: Taking an Unpaved Road,' *Egyptian Institute for Studies*, 2019.
- 49- Udasin, S, 'Leviathan partners raise \$1.75b from international lenders - Jerusalem Post,' *Tekmor Monitor*, 2017.
- 50- European Parliament, *Energy: a shaping factor for regional stability in the Eastern Mediterranean*, (Directorate-General for External Policies, Belçika, 2017).
- 51- Eichner, I, 'Classified Report: It is better to export natural gas through Egypt instead of Turkey,' *Yedioth Ahronoth*, 2018.
- 52- Bahgat, H, 'Who's buying Israeli gas? A company owned by the General Intelligence Service,' *Mada*, 2018.
- 53- Wainer, D ve Benmeleh, Y, 'Israel-Egypt \$15 Billion Gas Deal Boosts Energy Hub Prospects,' (Bloomberg, 2018).
- 54- Reuters 2019, *Israel to increase gas exports to Egypt, companies say*, 2019.
- 55- Yedioth Ahronoth, *Israeli gas company announces \$15B export deal with Egypt*, 2018.
- 56- Manolis, D ve Loverdos, E, 'The East Med Pipeline,' *Oxford Energy Forum*, Cilt: 93, 3 (2013), 19-22.
- 57- Speranza, D ve De Lorenzo, D 2017, 'Toward A New Mediterranean Gas Hub?' *Hafner, M ve Tagliapietra, S* (editörler), *The European Gas Markets: Challenges and opportunities içinde*, *Palgrave Macmillan, İsviçre*, 303-313, 2017.
- 58- Tugwell, P, *Leaders From Israel, Cyprus, Greece Sign EastMed Gas Pipe Deal*, (Bloomberg, 2020).

- 59- Rafenberg, M, 'Greece, Cyprus, Israel Sign EastMed Pipeline Deal,' *International Business Times*, 2020.
- 60- Staff, T, 'Israel, Cyprus, Greece and Italy agree on \$7b. East Med gas pipeline to Europe,' *The Times of Israel*, 2018.
- 61- Bowlus, J, 'Eastern Mediterranean gas: testing the field,' *Energy Reporters*, 2020.
- 62- Wolfrum, S, 'Israel's Contradictory Gas Export Policy,' [Stiftung Wissenschaft und Politik (Alman Uluslararası ve Güvenlik İlişkileri Enstitüsü, SWP), Berlin, Almanya, 2019].
- 63- BBC, *Nord Stream 2: Trump approves sanctions on Russia gas pipeline*, 2019.
- 64- European Parliament, *The prospect of Eastern Mediterranean gas production: An alternative energy supplier for the EU?*, (Directorate-General for External Policies, Belçika, 2014).
- 65- Demir, N ve Tekir, O, 'Sharing Energy Resources of Eastern Mediterranean: Regional and Global Dynamics,' *Economic and Environmental Studies*, Cilt: 17, 4 (2017), 651-674.
- 66- Scheid, B ve Dmitrieva, A, 'US gives companies 30 days to avoid Nord Stream 2 sanctions,' *S&P Global Platts*, 2019.
- 67- O'dell, A, 'US DoE aims to double oil and gas production rates,' *Petroleum Economist*, 2020.
- 68- Mankoff, J 2012, 'Resource Rivalry in the Eastern Mediterranean: The View from Washington,' in *The German Marshall Fund of the United States*, 2012.

YAZAR HAKKINDA

Khaled Fouad, Ortadoğu'da enerji ve politika konularını çalışan bir analisttir. Yüksek lisansını İstanbul Aydın Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında tamamlamıştır (2020). 2015-2019 arasında Egyptian Institute for Studies (EIS) araştırma ve çalışma departmanının direktörlüğünü yapmıştır. Aljazeera, TRT Arapça, Egyptian Institute for Studies ve Arabic Post'ta birçok çalışması yayımlanmıştır.

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

الشرق
للأبحاث الاستراتيجية

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

research.sharqforum.org

SharqStrategic